

INGLIZ BADIY KONTEKSTIDA OKKAZIONAL FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING PRAGMATIK FUNKSIYALARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20703560>

Berdiyeva Raxima Karimovna

Qarshi davlat universiteti

Fakultetlararo ingliz tili kafedrasida dotsenti

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz badiiy kontekstida qo'llaniladigan okkazional frazeologik birliklarning pragmatik xususiyatlari va funksional imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ushbu birliklarning kommunikativ-kontekstual vaziyatni shakllantirish, emotsional-ekspressivlikni kuchaytirish, badiiy matnning estetik ta'sirchanligini oshirish hamda so'zlovchining subyektiv munosabati va bahosini ifodalashdagi o'рни ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, ingliz badiiy adabiyotidagi individual muallif uslubini shakllantirishda okkazional frazeologizmlarning pragmatik vazifalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar

okkazional frazeologizm, pragmatika, badiiy kontekst, kommunikativ vaziyat, ekspressivlik, emotsionallik, estetik ta'sirchanlik, subyektiv baho, ingliz tilshunosligi.

PRAGMATIC FUNCTIONS OF OCCASIONAL PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH LITERARY CONTEXT

Abstract

This article analyzes the pragmatic characteristics and functional potential of occasional phraseological units used in the English literary context. The study examines the role of these units in forming communicative-contextual situations, intensifying emotional and expressive meanings, enhancing the aesthetic impact of literary texts, and expressing the speaker's subjective attitude and evaluation. Furthermore, the pragmatic functions of occasional phraseological units in shaping the individual authorial style in English literary discourse are scientifically explored.

Keywords

occasional phraseological unit, pragmatics, literary context, communicative situation, expressiveness, emotionality, aesthetic impact, subjective evaluation, English linguistics.

Kirish

Til inson tafakkuri, hissiyoti va kommunikativ faoliyatining eng muhim vositasi hisoblanadi. Nutq jarayonida til birliklari nafaqat axborot uzatish, balki soʻzlovchining emotsional holati, munosabati va bahosini ifodalash vazifasini ham bajaradi. Shu jihatdan frazeologik birliklar, ayniqsa okkazonal frazeologizmlar, badiiy matnning obrazlilik va taʼsirchanligini taʼminlovchi muhim uslubiy vositalardan biri sanaladi.

Okkazonal frazeologik birliklar anʼanaviy frazeologizmlarning muallif tomonidan individual tarzda qayta ishlanishi yoki yangicha maʼnoda qoʻllanishi natijasida yuzaga keladi. Bunday birliklar badiiy matnda kommunikativ vaziyatni kuchaytirish, emotsional taʼsir hosil qilish va muallifning individual uslubini namoyon etishda faol ishtirok etadi.

Zamonaviy tilshunoslikda pragmatika til birliklarining nutq jarayonidagi funksional imkoniyatlarini oʻrganadigan yoʻnalish sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ingliz badiiy matnlarida okkazonal frazeologik birliklarning pragmatik vazifalarini oʻrganish esa badiiy nutqning taʼsirchanlik mexanizmlarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada ingliz badiiy kontekstida okkazonal frazeologik birliklarning kommunikativ-pragmatik funksiyalari hamda ularning estetik-emotsional taʼsirni shakllantirishdagi oʻrni tahlil qilinadi.

Frazeologik birliklar tilning barqaror, koʻchma maʼnoli va tayyor holda qoʻllanadigan birliklari hisoblanadi. Okkazonal frazeologik birliklar esa mavjud frazeologizmlarning muallif tomonidan oʻzgartirilgan shakli yoki mutlaqo yangi tarzda yaratilgan individual nutq mahsulidir.

Tilshunoslikda okkazonal birliklar quyidagi belgilar bilan xarakterlanadi: individual-mualliflik xususiyatiga egaligi; kontekstga bogʻliq holda yuzaga kelishi; ekspressiv-emotsional maʼno ifodalashi; pragmatik maqsadga yoʻnaltirilganligi; estetik taʼsirchanlikni kuchaytirishi.

Ingliz badiiy adabiyotida bunday birliklar yozuvchining uslubiy mahoratini namoyon etadi. Ayniqsa, modernistik va postmodernistik asarlarda okkazonal frazeologik birliklar keng qoʻllanib, badiiy matnning obrazlilikini oshiradi. Masalan, ingliz adabiyotida *“to drown in silence”* kabi individual frazeologik birliklar insonning ichki ruhiy holatini metaforik tarzda ifodalash uchun ishlatiladi. Bu kabi

birliklar oddiy nutqiy ifodadan farqli ravishda kuchli emotsional va pragmatik ta'sir hosil qiladi.

Okkazonal frazeologik birliklarning asosiy pragmatik vazifalaridan biri kommunikativ-kontekstual vaziyatni yaratishdir. Badiiy matnda har bir til birligi muayyan kontekst bilan bog'liq holda ma'no kasb etadi. Okkazonal frazeologizmlar esa kontekstni yanada jonlantirib, voqelikning obrazli tasvirini yaratadi.

Masalan, ingliz badiiy matnida: "*The city swallowed his loneliness.*" Mazkur birikmada "*city swallowed*" iborasi metaforik asosda qo'llanib, qahramonning ruhiy yolg'izligini kuchliroq tasvirlashga xizmat qilmoqda. Bu yerda shahar obrazining jonlantirilishi kommunikativ vaziyatning emotsional fonini hosil qiladi.

Shuningdek, okkazonal frazeologik birliklar personajlarning xarakterini ochishda ham muhim rol o'ynaydi. Muallif ma'lum bir individual frazeologik birlik orqali qahramonning psixologik holatini yoki voqeaga munosabatini ifodalashi mumkin. Bunday birliklar matnning pragmatik yaxlitligini ta'minlab, o'quvchini voqealar rivojiga hissiy jihatdan jalb qiladi.

Ingliz badiiy matnlarida okkazonal frazeologik birliklar ko'pincha emotsional-ekspressiv maqsadda qo'llaniladi. Ular oddiy leksik birliklarga qaraganda kuchliroq hissiy ta'sir uyg'otadi. Masalan: "*Her smile shattered the darkness.*" Bu misolda "*smile shattered the darkness*" birikmasi metaforik va ekspressiv ma'no hosil qilib, qahramonning ruhiy holatini poetik tarzda ifodalamoqda. Emotsional frazeologik birliklar quyidagi funksiyalarni bajaradi: hissiy ta'sirni kuchaytiradi; dramatik vaziyat hosil qiladi; obrazlilikni oshiradi; o'quvchi tasavvurini boyitadi.

Shuningdek, bunday birliklar muallifning estetik maqsadini amalga oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, romantik va psixologik asarlarda okkazonal frazeologizmlar orqali insonning ichki kechinmalari chuqur ifodalanadi.

Badiiy matnning asosiy xususiyatlaridan biri uning estetik ta'sirchanligidir. Okkazonal frazeologik birliklar esa matnning badiiy-estetik qiymatini oshiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ingliz adabiyotida yozuvchilar ko'pincha individual metaforalar va noodatiy frazeologik birliklardan foydalanib, poetik obrazlilik yaratadi. Masalan: "*Time danced on the edge of memory.*" Mazkur birikmada vaqtning "*raqs tushishi*" orqali poetik tasvir hosil qilingan. Bu esa o'quvchining estetik qabuliga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Estetik ta'sirchanlik quyidagi omillar orqali yuzaga keladi: 1) metaforik tasvirning kuchlilik; 2) emotsional bo'yoqdorlik; 3) individual uslubning namoyon bo'lishi; 4) ohangdorlik va poetiklik. Shu sababli okkazonal frazeologik birliklar badiiy matnning stilistik boyligini oshiradi.

Pragmalingvistika nuqtai nazaridan okkazonal frazeologik birliklarning eng muhim funksiyalaridan biri soʻzlovchining subyektiv bahosini ifodalashdir. Muallif yoki personaj maʼlum vaziyatga nisbatan oʻz hissiy munosabatini individual frazeologik birliklar orqali ifodalaydi. Masalan: *“He wore arrogance like a crown.”*

Bu birikmada personajning salbiy xarakteri metaforik tarzda baholanmoqda. *“Crown”* obrazi orqali kibr va manmanlik kuchaytirib tasvirlangan. Subyektiv baho quyidagi shakllarda namoyon boʻlishi mumkin: 1) ijobiy munosabat; 2) salbiy baholash; 3) kinoya; 4) istehzo; 5) romantik yoki dramatik kayfiyat. Bunday birliklar oʻquvchining qahramonga nisbatan munosabatini shakllantirishda ham muhim rol oʻynaydi.

Ingliz badiiy kontekstida okkazonal frazeologik birliklar koʻpincha bir vaqtning oʻzida bir nechta pragmatik funksiyani bajaradi. Yaʼni ular kommunikativ vaziyat yaratish bilan birga emotsional-ekspressiv va estetik taʼsirni ham kuchaytiradi. Masalan: *“Silence screamed between them.”* Mazkur okkazonal birlik: dramatik kommunikativ vaziyat yaratmoqda; emotsional keskinlikni ifodalamoqda; oksyumoron orqali estetik taʼsir hosil qilmoqda; personajlar oʻrtasidagi psixologik masofani koʻrsatmoqda. Bu esa okkazonal frazeologik birliklarning koʻp qatlamli pragmatik imkoniyatlarga ega ekanligini koʻrsatadi.

Xulosa qilib aytganda tahlillar shuni koʻrsatadiki, ingliz badiiy kontekstida okkazonal frazeologik birliklar muhim pragmatik funksiyalarni bajaradi. Ular kommunikativ-kontekstual vaziyatni shakllantirish, emotsional-ekspressiv taʼsirni kuchaytirish, matnning estetik qiymatini oshirish hamda soʻzlovchining subyektiv bahosi va munosabatini ifodalashda faol ishtirok etadi.

Mazkur birliklar badiiy matnning obrazlilikini oshirib, muallifning individual uslubini namoyon etadi. Shu sababli okkazonal frazeologik birliklarni pragmalingvistika va uslubshunoslik nuqtai nazaridan oʻrganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Arnold I.V. *Stylistics of Modern English*. – Moscow, 1981.
2. Galperin I.R. *Text as an Object of Linguistic Study*. – Moscow, 1981.
3. Vinogradov V.V. *The Theory of Phraseology*. – Moscow, 1977.
4. Safarov Sh. *Pragmalingvistika*. – Toshkent, 2008.
5. Mahmudov N. *Til va nutq masalalari*. – Toshkent, 2013.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge University Press, 2010.

7. Leech G. *Principles of Pragmatics*. – London, 1983.
8. Widdowson H.G. *Stylistics and the Teaching of Literature*. – London, 1975.